УДК 349.6:342.51

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Д. Д. ЗАДИХАЙЛО,
канд. юрид. наук,
асистент кафедри цивільного, господарського та екологічного права,
Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Полтава
e-mail: dmzadykhaylo@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7051-4010

Розглянуто проблему рівня та обсягу конституційно-правового регулювання екологічних відносин у конституціях цілої низки країн світу під кутом зору переліку об'єктів екологічного права, що знайшли конституційно-правове відображення, а також кола засобів законодавчого регулювання та техніки їх застосування щодо впливу на екологічну сферу. Зроблено висновок про те, що інституціалізація екологічних відносин є вимогою часу і має здійснюватись через виокремлення в структурі сучасних конституцій спеціального підрозділу – інституту «Екологічна система».

Ключові слова: конституційне регулювання екологічних відносин; право на безпечне довкілля; політика сталого розвитку; конституційний інститут «Екологічна система».

Постановка проблеми. Розвиток конституційного права в Україні хоча і не так динамічно, але підпорядкований універсальним процесам, що впливають на будь-яку іншу галузь права та законодавство. Одним із таких процесів є подальша спеціалізація законодавства, що зумовлено поглибленням і розширенням сфери суспільного життя, діяльності та суспільних інтересів. У свою чергу процеси спеціалізації законодавства призводять до структурних змін в інституціональній організації правового матеріалу в тих чи інших галузях, необхідності підвищувати рівень деталізації в регулюванні суспільних відносин і врахування аспектів міжінституційної й міжгалузевої узгодженості змісту, методів та техніки законодавчого забезпечення та ін. Посилення суспільного інтересу в існуванні організаційно-правових механізмів щодо

© Задихайло Д. Д., 2016

оперативного й ефективного впливу держави на відносини суспільного розвитку та його безпеку об'єктивно вимагають застосування імперативних регуляторів і деталізації регулювання відповідно до вимог ст. 19 Конституції України. Адже визначення кола підстав, повноважень та меж їх застосування, а також процесуальних форм відповідної діяльності органів публічної влади може бути досягнуто лише за рахунок необхідної правової визначеності з кожного із зазначених аспектів.

Як уже зазначалось, усі вказані процеси зачіпають і конституційно-правове забезпечення суспільних відносин, попри генетично закладений консервативний характер конституційної нормотворчості, що звичайно має забезпечувати стабільність норм і змісту Основного Закону Украхни. Так, у господарсько-правовій літературі вже тривалий час обґрунтовується необхідність конституційно-правової інституціалізації відносин функціонування економічної системи суспільства, що має стати важливим чинником системного законодавчого забезпечення правового господарського порядку [1].

В цьому контексті слід зазначити, що розвиток суспільних відносин, породжує нові, раніше юридично неврегульовані сфери суспільного буття, що потребують переходу до стану їх правової врегульованості, так би мовити за об'єктивними показниками, а також у випадку створення комплексних форм реалізації суспільних інтересів, що набули сталого характеру і вимагають правової регламентації як новий комплексний або міжгалузевий інститут права. В цих і в багатьох інших випадках виникає об'єктивна необхідність розширення предмета регулювання та переструктурування організації його змісту.

Важливим чинником є амплітуда суспільно-політичного усвідомлення необхідності та актуальності здійснення тих чи інших законодавчих новацій. Адже, як зазначає О. Є. Кутафін [1], обсяг відносин, що утворюють предмет конституційного права, залежить не від виявлення тих чи інших особливостей цих відносин, а від волі держави, що надає цим відносинам засадничий характер.

Можливо в цьому твердженні міститься певна гіперболізація саме суб'єктивного підходу, значення мотивованості держави як суб'єкта

конституційного нормотворення, але чинник безумовно є впливовим. Відтак, в умовах правової держави та громадянського суспільства його суспільні структури отримують низку можливостей з донесення до держави власного усвідомлення ступеня актуальності тих чи інших суспільних інтересів, відносин, благ тощо.

Серед останніх є не лише питання нормально функціонуючого державного апарату, досягнення балансу між гілками влади, забезпечення національної безпеки тощо, але й мегапитання збереження здорового та сприйнятного для життя довкілля.

В даному контексті дуже показовим і позитивним є факт внесення Словенським парламентом у листопаді 2016 р. поправки до тексту Конституції щодо права на вільний доступ до питної води, в якій зафіксовано, що «водні ресурси є суспільним благом, яке регулюється державою. Водні ресурси, в першу чергу, призначені для довготривалого постачання водою жителів міст, а також домогосподарств, і в цьому сенсі вода не може бути ринковим товаром». Важливо зауважити, що Словенія є країною багатою на водні ресурси, а її території та лісам не загрожують екологічні проблеми. Разом із тим ця країна першою серед країн Європейського Союзу включила право на воду до своєї Конституції. Як уявляється, це результат суспільно-політичної актуалізації названого питання словенським суспільством і політичним класом, що відтепер утворює певний прецедент у досвіді європейського конституційного нормотворення.

Аналіз останніх публікацій. У працях вітчизняних науковців з екологічного права міститься ціла низка робіт доктринального характеру, в основу яких покладено розробку засад правового регулювання екологічних відносин та проблематику кодифікації екологічного законодавства. Серед них насамперед слід назвати праці Ю. С. Шемшученка, А. П. Гетьмана [3], В. І. Андрейцева [4], А. Г. Бобкової [5], М. В. Краснової, Г. І. Балюк [6], І. І. Каракаша, В. В. Костицького та ін. Разом із тим проблематика повноти та системності конституційно-правового забезпечення засад законодавчої

регламентації екологічних відносин у вигляді комплексного інституту Основного Закону України здійснено не було.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення сучасної практики конституційного нормотворення у зарубіжних країнах щодо інституціалізації екологічних відносин в Основному Законі для створення адекватної правової бази діяльності держави, суспільства та особи в умовах розгортання екологічної кризи.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що на рівні міжнародного права проблематика охорони довкілля знайшла дуже активний і динамічний відклик, що формалізувався проведенням форумів глобального рівня під егідою ООН та прийняттям цілої низки основоположних документів міжнародно-правового значення.

Однак зміст конституційно-правового забезпечення екологічної сфери суспільних відносин у національних конституціях більшості країн світу в сучасних умовах справляє дуже розчаровуюче враження, що можна кваліфікувати як дисфункцію конституційного нормотворення в екологічній сфері.

Аналіз текстів конституцій багатьох країн Європи, Азії, Африки та Латинської Америки щодо конституційно-правового забезпечення екологічних відносин дозволяє зробити низку висновків, що свідчать про відсутність єдиного «стандарту» конституційної техніки її врегулювання. По-перше, слід окремо виділити коло країн, конституції яких взагалі не містять екологічно-правових норм. До цієї категорії можна віднести США, Японію, Італію, Аргентину та за певним винятком – Німеччину. По-друге, можна виділити низку конституцій, в яких екологічній проблематиці приділено одну статтю, яка втім може містити в собі кілька норм. Цю категорію можна піддати внутрішній диференціації залежно від застосування об’єктно-засібного набору критеріїв. Мається на увазі загальна диференціація екологічного права на блоки: природоресурсний, охорони довкілля та екологічної безпеки. З іншої сторони ціла низка конституційних документів обмежується застосуванням одного або

© Задихайло Д. Д., 2016

комплексу правових засобів для формування норм Основного Закону, а саме: суб'єктивне право, юридичний обов'язок, цілі законодавчого регулювання тощо. Так, Конституція РФ у ст. 42 фіксує, що «кожен має право на сприятливе навколишнє середовище, достовірну інформацію про його стан та на відшкодування збитків, заподіяних його здоров'ю або майну екологічним правопорушенням». Ключовим правовим засобом, що використаний у даному випадку, є екологічні права особи.

З іншого боку, активно використовується і такий засіб як юридичний обов'язок, зокрема держави. В цьому сенсі показовим прикладом є ст. 26 Конституції КНР, яка фіксує, що «держава охороняє та поліпшує довкілля, попереджує його забруднення та інші порушення. Держава організує та заохочує роботу з лісівництва та озеленення, охороняє ліси». В цілому до категорії країн, що надають перевагу конституційно-правовій фіксації обов'язку держави та інших суб'єктів публічної влади забезпечувати певні параметри стану довкілля, належить значна їх частка. Крім Конституції КНР слід назвати Основний Закон Казахстану, Єгипту, Саудівської Аравії, Польщі та ін. Так, у ст. 74 Конституції Республіки Польща зафіксовано, що «органи публічної влади проводять політику, що має забезпечити теперішньому та прийдешнім поколінням екологічну безпеку. Охорона довкілля є обов'язком органів публічної влади».

Ст. 31 Конституції Республіки Казахстан також наголошує, що «держава ставить своєю ціллю охорону довкілля, сприятливого для життя і здоров'я людини». Цікавою, однак, є частина друга даної статті, в якій сформульовано підставу виникнення юридичної відповідальності посадових осіб, а саме приховання фактів та обставин, що загрожують життю та здоров'ю людей.

У свою чергу Основні закони Іспанії та Південно-Африканської Республіки застосовують комплексний підхід у використанні правових засобів конституційно-правового регулювання екологічних відносин. Так, у ст. 45 Конституції Іспанії одночасно міститься фіксація і суб'єктивного права, і юридичного обов'язку особи щодо об'єктів екології. Адже «будь-яка особа має

право користуватися довкіллям для розвитку своєї особистості, і вона зобов'язана зберігати це довкілля». Крім того у цій статті передбачено, що «державна влада здійснює нагляд за розумним використання природних ресурсів з метою покращення життя, охорони та відновлення довкілля, звертаючись при цьому до колективної солідарності». Іспанська Конституція також використовує фіксацію загальних підстав виникнення кримінальної та адміністративної відповідальності, а також обов'язку відшкодувати причинену шкоду.

Цікавою в цьому сенсі є також і ст. 24 Конституції Південно-Африканської Республіки, в якій як інструмент застосовується суб'єктивне право особи, якому кореспондує не стільки прямий обов'язок держави, скільки змістовні напрями державної політики у сфері екології. Так, «праву кожного на навколишнє середовище, яке є безпечним для його здоров'я або добробуту, а також праву на захист навколишнього середовища на благо теперішніх і майбутніх поколінь» фактично кореспондує (втім прямо не назване) вживання державою законодавчих та інших заходів, які: «запобігають забрудненню та екологічній деградації; сприяють охороні навколишнього середовища; забезпечують екологічно сталий розвиток та використання природних ресурсів при сприянні виправданому економічному та соціальному розвитку».

Важливо звернути увагу на фіксацію визначеної концепції державної політики, а саме сталого розвитку. Тобто екологічним правам особи протиставлено відповідного змісту державну політику, що є певною особливістю законодавчої техніки, адже прямо обов'язок держави забезпечувати екологічні права не зазначений.

Разом із тим Конституція Арабської Республіки Єгипет використовує такий правовий засіб як юридичний обов'язок у цікавій формі – національний обов'язок захищати навколишнє середовище. Тобто обов'язок не громадян, особи або «кожного», а «національний обов'язок» - що ближче за змістом до колективного, суспільного контексту.

Аналіз конституційно-правових норм, що використовують один або

кілька правових засобів впливу на відносини у сфері охорони довкілля в так би мовити «стандартному» порядку, застосовують в межах однієї статті Основного Закону або фіксацію суб'єктивного права особи на безпечне довкілля, або фіксацію юридичного обов'язку особи, суспільства і, головним чином, держави. Слід наголосити, що зазначений юридичний обов'язок, зокрема держави, за використаними прийомами законодавчої техніки має суттєві відмінності. Так, в одних випадках – це обов'язок держави забезпечити визначений стан довкілля, в інших – здійснювати відповідні заходи щодо досягнення певного результату, і в третіх – обов'язок проводити державну політику у сфері охорони довкілля.

Важливо підкреслити, що конституції різних країн світу, що приймались до 50-х рр. XX ст., а також низка конституцій країн, що входили раніше до так званого соціалістичного табору і приймали основні закони демократичного та ринкового змістовного наповнення хоча і в 90-ті рр. XX ст., але при цьому користувались світовими зразками конституційного нормотворення попереднього етапу його розвитку, врешті-решт відтворювали мінімальний стандарт конституційно-правового забезпечення екологічних відносин, а в певних випадках взагалі обходили дану проблематику увагою.

Разом із тим в окремих країнах відбулася конструктивна конституційно-правова актуалізація екологічної проблематики, що призвела до практичної її реалізації у формі імплементації до Основного Закону відповідного конституційного інституту. Очевидно, що це відбулося під впливом міжнародно-правової актуалізації проблеми охорони довкілля та екологічної безпеки у формі цілої низки світових форумів і прийнятих на них документів, кінця минулого та початку нинішнього століття, в першу чергу під егідою ООН. У цьому контексті насамперед слід назвати Конституцію Федеративної Республіки Бразилія, що була прийнята 5 жовтня 1988 р. на хвилі загострення екологічної кризи, а також Конституцію Французької Республіки від 4 жовтня 1958 р., частиною якої в широкому розумінні вважається також прийнята у 2004 р. Хартія навколишнього середовища.

Так, Конституція Федеративної Республіки Бразилія містить окремий

© Задихайло Д. Д., 2016

структурний підрозділ – главу VI «Про навколишнє середовище», що номінально складається з однієї ст. 225, але яка за обсягом та структуруванням може слугувати системним інституціолізованим конституційно-правовим інститутом регулювання екологічних відносин. Адже конструкція його розбудови включає в себе доволі ієрархічний порядок використання правових засобів, які кожний окремо та за своїм сукупним ефектом спрямовані на досягнення спільної мети – збереження довкілля.

Так, у ст. 225 Основного Закону Федеративної Республіки Бразилія основну роль відіграють два правових засоби, що застосовані в чітко кореспондуючому один-одному форматі: фіксація права всіх на екологічно врівноважене довкілля, що є народним благом спільного користування, суттєвого для здорового якісного життя. З іншого боку, зафіксовано обов'язок публічної влади та спільноти захищати й охороняти це довкілля для теперішніх й прийдешніх поколінь.

Для забезпечення ефективності цього права як конструкції механізму реалізації публічній владі за конституцією доручено:

– охороняти та відновлювати екосистеми;

– зберігати різноманітність та цілісність генетичного складу країни;

– створювати території, що особливо охороняються з екологічних міркувань;

– вимагати попередньої екологічної експертизи потенційно небезпечної діяльності;

– здійснювати екологічний контроль за господарською діяльністю;

– сприяти екологічному вихованню;

– охороняти фауну і флору.

Окремо зазначено екологічні обов'язки компаній видобувної промисловості – надрокористувачів щодо відновлення деформованого довкілля, а також обов'язки ядерних генеруючих компаній щодо безпеки місця їх дислокації.

В межах цього конституційного інституту визначено особливості

правового режиму використання земель, по-перше, виділених для природоохоронної функції, по-друге – ті, що складають національний спадок, а саме прибережної зони, Амазонських лісів та ін.

Окремою нормою зафіксовано загальні підстави для притягнення порушників екологічного законодавства до кримінальної та адміністративної відповідальності незалежно від обов'язку відшкодувати заподіяну шкоду.

Конституційний інститут охорони довкілля Основного Закону Федеративної Республіки Бразилія включає в себе такі важливі елементи механізму регулювання, як уповноваженні та зобов'язанні особи, об'єкти регулювання як родовий – довкілля, так і видові – екосистема, спеціальні території, фауна і флора тощо.

Визначено також основні джерела екологічної небезпеки, зокрема об'єкти ядерної енергетики та окремі види господарської діяльності, встановлено підстави юридичної відповідальності за екологічні правопорушення та типи екологічних правовідносин, що є об'єктами законодавчого регулювання.

На особливу увагу заслуговує інституціалізація конституційно-правового забезпечення екологічних відносин на прикладі конституційної нормотворчості Франції. Як відомо, у 2005 р. там було прийнято конституційний закон № 2005-205 «Хартія навколишнього середовища 2004 р.», яка за преамбулою Конституції Французької Республіки є фактично й юридично її складовою частиною. Цікаво, що цю країну називають «Лабораторією конституцій», зважаючи на активну динаміку французького конституційного нормотворення. Отже, Франція має у своєму арсеналі форму інституціалізації конституційного інституту екологічної системи саме у формі прийняття до Конституції Республіки 1958 р. спеціального документа, присвяченого саме екологічній сфері суспільних відносин – «Хартії навколишнього середовища 2004 р.». Цей досвід цікавий саме з точки зору процесу поступовості змін, що відбуваються в суспільно-політичній свідомості суспільства щодо актуальності тих чи інших об'єктів, цінностей, суспільних благ та вибору законодавчих форм конституційної імплементації їх закріплення.

© Задихайло Д. Д., 2016

Характерними змістовними рисами зазначеної інституціалізації екологічної проблематики у французькому варіанті слід назвати, по-перше, саму преамбулу Хартії. Як уявляється, вона містить необхідне та достатнє коло ідеологічних положень сучасної екологічної доктрини, в контексті якої і слід оцінювати застосування тих чи інших правових засобів регулювання екологічних відносин. Преамбула фіксує значення екології для життєдіяльності та розвитку суспільства та основні форми взаємозв'язку між ними, що мають діалектичний характер і повинні оцінюватись з позицій подальшої історичної перспективи. Головним юридично значимим положенням, як уявляється, необхідно визнати, «що збереження навколишнього середовища має бути підпорядковане тим самим умовам, що й інші фундаментальні інтереси Нації». З цього положення можна зробити висновок, що екологічна проблематика вимагає від держави та суспільства створення аналогічних за масштабом, ресурсним забезпеченням та мірою відповідальності державно-правових інструментів впливу на екологічні відносини, стан довкілля, а також на відносини політичні, економічні, соціальні тощо. Відтак, у цьому ряду інституціалізація конституційно-правового забезпечення відносин охорони довкілля є невід'ємним елементом досягнення зазначеної політико-правової відповідності.

Серед змістовних положень тексту самої Хартії, окрім розробленості відносин, пов'язаних із конституційними правами та обов'язками екологічного характеру, хотілося б особливо визначити такі:

1. Фіксація прибічності держави саме до політики забезпечення сталого розвитку, а відтак – цілковитої узгодженості захисту і розвитку навколишнього середовища з економічним розвитком і соціальним прогресом;

2. Стаття 9 Хартії фіксує, що «дослідження й інновації мають сприяти збереженню і розвитку навколишнього середовища». Саме зв'язок науково-технічної та інноваційної діяльності із виробничим сектором економіки та їх вплив на стан довкілля дозволяє шляхом створення механізмів контролю та завчасної корекції спрямовування наукових розробок в екологічно прийнятний

варіант розвитку. Слід зазначити, що об'єктом такої корекції наукових розробок має бути не тільки довкілля як таке, але й людина, її здоров'я, а сьогодні – й стабільність її генетичного статусу та біологічної ідентичності тощо.

Тож, Україні також треба розпочинати предметно, а не декларативно підходити до створення ефективних суспільно-правових механізмів вирішення дуже різних за змістом, але надзвичайно небезпечних екологічних проблем. Таке завдання передбачає необхідність продуктивної ревізії всього нормативно-правового забезпечення охорони довкілля. Але починати, як уявляється, необхідно насамперед з конституційно-правового регулювання.

Дійсно, що стосується відносин з охорони довкілля в широкому розумінні (включаючи до них природо ресурсні та екобезпечні відносини), то до них у Конституції України можна безпосередньо віднести статті 13, 14, 16, 50 та 116. Так, мова йде про: закріплення форм власності на природні ресурси та порядок реалізації права власності; фіксацію обов'язку держави забезпечувати екологічну безпеку, підтримувати екологічну рівновагу, зберігати генофонд Українського народ, а також про закріплення права людини на безпечне довкілля. Важливою є фіксація у нормах Основного Закону повноваження Кабінету Міністрів України забезпечувати проведення політики у сфері охорони природи, екологічної безпеки та природокористування.

Якщо виходити з тріади основних складових предмета екологічного права, а саме природоресурсного права, права охорони довкілля та права екологічної безпеки, слід зазначити, що конституційно-правову фіксацію отримали природоресурсні відносини – статті 13, 14, екологічної безпеки – статті 16, 50, а також усі названі складові у формі повноваження держави забезпечувати екологічну політику – ст. 116 Конституції України.

Та чи можна вважати такий характер конституційно-правової фіксації екологічних відносин достатнім й ефективним в умовах розгортання глобальної екологічної кризи? Чи достатньою є актуалізація та інструментально-правове забезпечення механізму вирішення екологічної проблематики з боку держави та

суспільства? Очевидно, що ні. Адже ефективність конституційно-правового регулювання має передбачати:

– повноту та системність правової фіксації основних елементів сфери суспільних відносин, що регулюється;

– визначення цілей і спрямування правового впливу;

– забезпечення інструментальної достатності складу механізмів реалізації відповідних відносин;

– забезпечення стабільності конституційно-правових норм за рахунок уніфікації базових понять та засобів і, в той же час, – необхідного рівня деталізації, що дозволяє задіяти можливості юрисдикції Конституційного Суду України у питаннях оцінки відповідності розвитку поточного законодавства положенням Основного Закону;

– визначення топографії основних джерел поточного законодавства тощо.

Важливо виходити також із того, що Основний Закон має закріпити не просто пов'язані між собою екологічні об'єкти, які інтегруються в поняття «довкілля», але «екологічну систему» як систему екологічних відносин, в яку активною частиною входять людина, суспільство, держава, форми господарювання, інститути охорони довкілля та екологічної безпеки. Така система має враховувати також і глобальний характер екологічної кризи та екології як такої, а також наявність тісного причинно-наслідкового зв'язку екологічних відносин із системою господарювання.

В конституційно-правовому сенсі проблема полягає в необхідності формування окремого конституційного інституту – «Екологічної системи». Адже в сучасних умовах предмет конституційного права не є стабільним, що пов'язано з великою динамікою суспільних процесів, значна частина яких набувають глобального й водночас безпекового значення.

Висновки. Зміст конституційно-правового забезпечення екологічної сфери суспільних відносин у національних конституціях більшості країн світу в сучасних умовах справляє дуже розчаровуюче враження, що можна кваліфікувати як дисфункцію конституційного нормотворення в екологічній

сфері. Разом із тим в окремих країнах відбулася конструктивна конституційно-правова актуалізація екологічної проблематики, що призвела до практичної її реалізації у формі імплементації до Основного Закону відповідного конституційного інституту. Очевидно, що це відбулося під впливом міжнародно-правової актуалізації проблеми охорони довкілля та екологічної безпеки у формі цілої низки світових форумів і прийнятих на них документів кінця минулого та початку нинішнього століття, в першу чергу під егідою ООН.

Важливо також виходити з того, що Основний Закон має закріпити не просто пов'язані між собою екологічні об'єкти, які інтегруються в поняття «довкілля», але «екологічну систему» як систему екологічних відносин, в яку активною частиною входять людина, суспільство, держава, форми господарювання, інститути охорони довкілля та екологічної безпеки. Така система має враховувати глобальний характер екологічної кризи та екології як такої, а також наявність тісного причинно-наслідкового зв'язку екологічних відносин з системою господарювання.

В конституційно-правовому сенсі проблема полягає в необхідності формування окремого конституційного інституту – «Екологічної системи». Адже, в сучасних умовах предмет конституційного права не є стабільним, що пов'язано з великою динамікою суспільних процесів, значна частина яких набувають глобального і безпекового значення водночас.

Список літератури:

1. Задихайло Д. В. Господарсько-правове забезпечення економічної політики держави : монографія / Д. В. Задихайло. – Харків : Юрайт, 2012. – С. 74.

2. Кутафін О. Є. Предмет конституційного права / О. Є. Кутафін. – М. : Юристъ, 2001. – С. 26.

3. Гетьман А. П. Доктрина науки екологічного права: генеза теоретичних досліджень еколого-правових проблем у XX ст. / А. П. Гетьман // Правова доктрина України : у 5 т. / Нац. акад. прав. наук України ; редкол. : В. Я. Тацій [та ін.]. – Харків : Право, 2013. – Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права. – С. 10–96.

4. Андрейцев В. І. Інкорпорація як важлива форма систематизації екологічного законодавства / В. І. Андрейцев // Правова доктрина України : у 5 т. / Нац. акад. прав. наук України ; редкол. : В. Я. Тацій [та ін.]. – Харків : Право, 2013. – Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права. – С. 169–193.

5. Бобкова А. Г. Правове забезпечення розвитку екологічного підприємництва у

контексті доктрин господарського та екологічного права / А.Г. Бобкова // Правова доктрина України : у 5 т. / Нац. акад. прав. наук України ; редкол. : В. Я. Тацій [та ін.]. – Харків : Право, 2013. – Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права. – С. 169–193.

6. Балюк Г. І. Роль доктрини екологічного права в започаткуванні і розвитку ядерно-правових досліджень в Укрїні / Г. І. Балюк // Правова доктрина України : у 5 т. / Нац. акад. прав. наук України ; редкол. В. Я. Тацій [та ін.]. – Харків : Право, 2013. – Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права. – С. 169–193.

References:

1. Zadihaylo, D.V. (2012). Gospodarsko-pravove zabezpechennya ekonomIchnoyi polItiki derzhavi monografIya. – Kharkiv: Yurayt, 74.

2. KutafIn, O.E. (2001). Predmet konstitutsIynogo prava. Moscow: Yurist, 26.

3. Getman, A.P. (2013). Doktrina nauki ekologIchnogo prava: geneza teoretichnih doslidzhen ekologo-pravovih problem u XX st. Pravova doktrina Ukrayini. Doktrinalni problemi ekologichnogo, agrarnogo ta gospodarskogo prava. V.Ya. Tatsiy (Ed.); Nats. akad. prav. nauk Ukrayni. (Vols. 1-5; Vol. 4): Kharkiv: Pravo, 10-96.

4. Andreytsev, V.I. (2013). Inkorporatsiya yak vazhliva forma sistematizatsiyi ekologichnogo zakonodavstva. Pravova doktrina Ukrayini. Doktrinalni problemi ekologichnogo, agrarnogo ta gospodarskogo prava. V.Ya. Tatsiy (Ed.); Nats. akad. prav. nauk Ukrayni. (Vols. 1-5; Vol. 4): Kharkiv: Pravo, 169-193.

5. Bobkova, A.G. (2013). Pravove zabezpechennya rozvitku ekologIchnogo pIdpriEmnitstva u kontekstI doktrin gospodarskogo ta ekologIchnogo prava Pravova doktrina Ukrayini. Doktrinalni problemi ekologichnogo, agrarnogo ta gospodarskogo prava. V.Ya. Tatsiy (Ed.); Nats. akad. prav. nauk Ukrayni. (Vols. 1-5; Vol. 4): Kharkiv: Pravo, 169-193.

6. Balyuk, G.I. (2013). Rol doktrini ekologIchnogo prava v zapochatkuvanni i rozvitku yaderno-pravovih doslidzhen v Ukryini. Pravova doktrina Ukrayini. Doktrinalni problemi ekologichnogo, agrarnogo ta gospodarskogo prava. V.Ya. Tatsiy (Ed.); Nats. akad. prav. nauk Ukrayni. (Vols. 1-5; Vol. 4): Kharkiv: Pravo, 169-193.

Задыхайло Д. Д. **Конституционный институт охраны окружающей среды: сравнительно-правовой аспект.**

Рассмотрено проблему уровня и объема конституционно-правового регулирования экологических отношений в конституциях различных стран мира в разрезе тех объектов экологического права, которые нашли конституционно-правовую фиксацию, а также средств законодательного регулирования и техники их выражения влияния на сферу экологических отношений. Сделан вывод, что институциализация экологических отношений является требованием времени и должна осуществляться путем формирования в структуре современных конституций специальных глав (разделов) «Экологическая система».

Ключевые слова: конституционное регулирование экологических отношений; право на безопасную окружающую среду; политика устойчивого развития; конституционный институт «Экологическая система».

Zadyhaylo D. D. **Institute of constitutional protection of the environment: comparative legal aspects.**

We consider the problem of the level and scope of constitutional and legal regulation of ecological relations in the constitutions of the various countries of the world. The analysis was done at the angle of the objects of environmental law, found constitutional and legal fixation as well - circle means of legal regulation and technology of expression with respect to the scope of the environmental impact on the relationship. It is concluded that the institutionalization of ecological relationships is a requirement of time and must be carried out by forming the structure of modern

© Задихайло Д. Д., 2016

constitutions special chapters (sections) "Ecological system".

Keywords: constitutional regulation of environmental relations; the right to a safe environment; sustainable development policy; «Ecological system» constitutional institution.

Надійшла до редколегії 02.12.2016 р.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого